

Kıtaplar Adası

M. SADIK ASLANKARA

Zeynep Cemali...

Bir "Kıtaplar Adası" yazısında, çocuk gençlik yazını yazarlarına yazınımız içinde de yer açmak gerektiği üzerinde durarak alana dönük erke üretebilmek amacıyla yazınsal eleştirideki kalem sahiplerinin dikkatini bu konuya çekmenin gerekliliğinden söz etmişim. Genel değerlendirmeler kadar çocuk gençlik yazını yazarlarının tek tek üzerinde durulmasının yararına getirmiştim sözü. Kendi payıma böyle bir girişimi başlatacağımı eklemiştim ardından. Çocuk-gençlik yazını yazarlarına özgülediğim bu ilk yazıyı Zeynep Cemali'ye (8 Mayıs 1950-26 Kasım 2009) ayırmamın iki nedeni var. Yarın onun ölüm yıldönümü. Bu bir. Bu kısa yaşamının ancak son on yılında yazınsal alana dönük verimlerle karşımıza geldiğini söyleyebiliriz onun. Yaşamöyküsünden öğrendiğimize göre, ilk öykülerini daha önceleri çocuk dergilerinde yayımlıyor, bu arada metin yazarlığı vb. yapıyor, ama yazınsal alana kitaplarıyla katılışı 1999'a uzanıyor yine de. 99'dan 2009'a hepi topu on yıl... Bu on yılda yedi kitap üretiyor, sekizincisini görmeden aramızdan ayrılıyor. Ancak kitapları herhangi biçimde tek veya grup olarak ya da toplu bir değerlendirme görmeden kalıyor, bu da iki...

Hoş, geçmiş yıllarda yine çocuk yazınına yer açtığım yazılarının birinde onun öykülerine değinmemiş değildim. Ancak bu değini **Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği**'ne yönelikti. Bu kez bütün kitaplarını aldım masama; dördü öykü, dördü roman.

Tümü de **Günışığı** Kitaplığı'na yayımlanan kitaplarını sıralayalım şimdi ilk basım yıllarını dikkate alarak. Öyküler: **Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği** (1999), **Gül Sokağı'nın Dikenleri** (2000), **Çılgın Babam** (2004), **Öykü Öykü Gezen Kedi** (2007). Romanlar: **Patenli Kız** (2003), **Güzelce'de Bir Kaçak Memo** (2004), **Ballı Çörek Kafeteryası** (2005), **Ankaralı** (2010).

Kitapların yayın tarihlerini dikkate aldığımızda bu on yılın ilk bölümünde (99-04) beş kitapla yüksek verim gücü gösterdiği, ikinci diliminde (05-09) basımını göremediği romanını da eklersek üç kitapla söz konusu veriminin düştüğü söylenebilir onun.

Başta **Patenli Kız**, kitaplarının bugüne dek çok sayıda basımının yapıldığı, baskı sayısının toplamda yüz elli bine vardığı görülüyor. Bu sayı, satın alınan kitabı veriyor. Demek okuyanlar bağlamında kaba hesapla Zeynep Cemali'nin öykülerini, romanlarını okumuş çocuk genç, en azından yarım milyona, daha fazla insana ulaşmak işten değil...

Peki kaç anne baba okumuştur Zeynep Cemali'yi? Yazınsal eleştiriyle, yazın eleştirisiyle, kitap tanıtımıyla ilgilenen yazıncılardan kaç?

ZEYNEP CEMALİ'NİN ÖYKÜ, ROMAN EVRENLERİ...

Zeynep Cemali, öyküleriyle romanlarında her keza yüksek bir erkeyle giriyor anlatısına. Sanki okuru birden bir panayıra, şenlik ortamına, bayram yerine çıkarmış gibi çağıl çağıl, çavlıdan dökülürcesine yoğun içerikli ama yeğni kıvamı, akışkan anlatımla... Sonra birden atlıkancalardan, salıncaklardan, dönme dolaplardan sapır sapır dökülmüşçesine sıralı sırasız, yerli yersiz çocuk, genç, yaşlı, kadın, erkek yüzlerce, evet yüzlerce kişi kuşatıyor okurun çevresini...

Cemali'nin öykülerindeki, romanlarındaki anlatım böyle başlıyor ama bir farkla: yazar buna sinemasal bir diziliş, aktarım, kaydırma, bulandırma vb. getiriyor sürekli... Gerçekten Cemali, görsel dizilişler halinde kuruyor anlatılarını. Yüksek tartımlı bu yaklaşım, neredeyse iniş aşağı akış kazandırıyor denebilir onun resimlerine.

Büyük hızla değiştirdiği sahneler aracılığıyla alabildiğine kolay görünen bir anlatı dinamiği kuruyor böylece yazar. Öylesine enerji üreten bir dinamoya dönüşüyor ki anlatı, tutup kolundan, okuru da yutuyor bir çırpıda. Ama anlatılarında sinema akışından ödün vermiyor yazar.

Dağlardan ovalara, denizlerden ormanlara, köylerden kentlere tüm Türkiye coğrafyası türlü halleriyle onun öykü, roman evrenlerine yayılıyor güneşin altında sere serpe

Zeynep Cemali

uzanmışçasına... Yalnız ülkemiz değil, dünyanın öteki ülkeleri, kentlerinin de arada bir konuk edildiğini görüyoruz bu evrene.

Bu tutumun anlatıya dikkat çekici değer yüklediği ortada elbette. Reşat Nuri Güntekin'in öyküleriyle romanlarının bütün Türkiye'de çıktığı gezintiye benzer biçimde Cemali de neredeyse ülkenin her karışına yönelik bir yer açıyor anlatılarında.

ZEYNEP CEMALİ'NİN ÖYKÜ, ROMAN KİŞİLERİ...

Zeynep Cemali, pek çok öykü, roman kişisini birbirleriyle ilişkilendirmekte de çok büyük hüner gösteriyor denebilir. Burada yüzlerce öykü, roman kişisinden söz ediyorum. Saymadım ya, tek romanında bile yüzün altına indiğini sanmıyorum kişi sayısının.

Bu arada ne yapıp edip bir küme çocuğu kuşların sürüyle konuşu kalkışı gibi bir yerlerden çıkarma yapmışçasına, öykü, roman evrenine indiriveriyor bir çırpıda yazar.

Anlatılardaki bu bol kahraman bereketi, Cemali'nin kişilerini yaratmakta, yapılandırıp kurmakta nece birikimli, deneyimli olduğunu, nasıl bir artalanın sahipliğini yaptığını ortaya koyuyor. Yukarıda da değindiğim gibi farklı coğrafyalardan, sınıflardan, kültürlerden, cinsten, yaştan yüzlerce öykü, roman kişisini, yazarın bir tayftan geçirdiği da söylenebilir kurduğu anlatı evrenlerinde. Buna çeşitli yörelerden derlenmiş geleneksel öğeler, insanın gönlünü ısıtan ilginç değerler, veriler de eklenebilir.

Kişilerini kendi aralarında çok farklı ağırlar kurarak ilişkilendirirken bir yandan yumağı sarıyor gibi görünüyor belki yazar ama bu arada çözüyor da bunları. Burada üzerinde durulması gereken asıl önemli nokta, Cemali'nin, kişilerini tipik olmaktan çıkarıp karaktere nasıl dönüştürdüğü...

Bu doğrultuda Cemali, kişilerini dıştan aktaran bir tutum sergilemiyor hiçbir zaman. Bunun yerine kişileri hep eylemde görüyoruz... Ne bileyim birilerinden kaçıyor, yaşadığı gerçeklerden uzaklaşmak istiyor, kendine istediği gibi bir yaşam biçiminin savaşımını veriyor ya da bunların tersi; burada bir eylem karmaşasından da söz edilebilir. Çünkü hep eyleme yoğruldukları gözleniyor kişilerin. O zaman bir kahramanların yaşadıkları olaylar karşısındaki tepkilerine, tutumlarına bakarak karakterlerine yönelik yargıya varabiliyoruz kolayca...

Anadolu coğrafyası için sergilediği zengin tutumunun benzerini kahramanlarına verdiği adlarda da gösteriyor yazar. Kişilerini birbirleriyle ilişkilendirmede basit bir düzenek kurduğu görülüyor Cemali'nin.

Buna göre yaşlıların, geçmişte kalmış acıları, hesaplaşmaları, gençlerin, çocukların, arkadaşları arasında kendilerini göstermek isteyen çabaları, çalışan anne babaların ekonomik kaygıları, kızların erkeklerden daha ağır basan kendilerini kabul ettirme, bunu başarıp dengeleme arzuları, gençlerin diletikleri yaşamı seçme konusunda dirençleri kahramanları birbirleriyle ilişkilendiren bağlara dönüşüyor...

Bu çerçevede satranç oyununda taşların taşıdığı değer gibi bunları birbirleriyle ilişkilendirmek de kolaylaşıyor.

BİÇEMDEN YAZINSAL DEĞERİN YAŞAMSALLIĞINA...

Zeynep Cemali'nin, sinemasal anlatım düzlemi içine canlandırma bir evcenlik de yerleştiği söylenebilir.

Bu çerçevede sözgelimi öyküleriyle romanlarını doğa evrenine yaymakta, bunları roman kişileri aracılığıyla harmanlayıp dağıtmakta, toplayıp bir yöne doğru akıtarak geliştirmekte, sonuçta öykü roman evrenlerine

uyan yapıda bütünlemede çok başarılı. Ayrıca kişilerin iş, emek, üretim paydasında kendilerini gerçekleştiriyor olmaları da çok anlamlı. Yazar bunları yerleştirirken farklı yerlere uçlar döşeyip düğümlenmekte de hünerli.

Buna dilin de aracılık yaptığı eklenebilir. Nitelik karakterler kendilerine özel dille karşımıza çıkarken, yazar sözcüklerle örülü çevrenimizi de genişletmiş oluyor.

Sinematografisini, dramatik anlatının bütünlüğü içinde kurarken bunun ana damar yönünde yayılmasına da özen gösteriyor Cemali. Ancak yine de arada bir dramatik aksın enikonu zedelendiği gözlenmiyor değil. Örneğin **Ballı Çörek Kafeteryası**'nda kafeteryayla bir biçimde ilişkilendirilmiş kişilerin romana eklemeli kimiliğin öylesine uzaklaştırıyor ki okuru, temel kişi Sıla bir açıdan silinip gidiyor neredeyse.

Yazar, kimi göz yaşartıcı uğraklar döşese de bunları melodramın baygın havasına kaptırmadan, her keza arada uzaklık koyarak lirik, coşumcu esintiyle okuru uçurmayı başarıyor anlatılarında. Göz yaşartıcı ilmeklerin öze işlemeden teyel gibi sökülebilir bir nitelik taşıdığı görülüyor. Denebilir ki göz yaş yanakta kuruyor, rüzgâra savrulmuş saçlarla gülücüklerle boğuluyor kişi...

Bu arada yayınevine özgü düzeltilmesi ya da eklenmesi gereken bir iki nokta var ki, bunlara değinmeyi gereksiz görüyorum burada...

Peki Zeynep Cemali sonuçta nereye varıyor okurunu?

Yaşamı güzelleyen, bir bütün olarak hayata, bitki, yaban yaşamına, doğanın her öğesine övgüler düzen bir öykü, roman evrenine doğru çökerek okurunu yoğunuyor yazar. Bu temeldeki evrenin dostluk, barış duygularıyla pekiştirilip bütünlendiğine tanık oluyoruz hep. Yaşamın bütün hallerine, iniş çıkışlı şaşırtmacalarına açtığı yerle de önemli konum sergiliyor Cemali.

Ben, Çınar Ağacı ve Puf Böreği'nde "Çalgıcının Çantası" öyküsündeki Üftade Hanım, sanki bütün öykülerle romanların son sözünü söylemiş gibi görünüyor:

"Her şey değişiyor, değişecek de... Ben de önemli olan, insanoğlunun içindeki güzelliği koruyabilmesi..." (142)

Ancak Cemali'nin öyküleriyle romanlarında, hiçbir zaman dıştan algılamaya yol açacak bir öğüde, derse yer vermediği de eklenmeli bunun üzerine...

Yukarıda anne babaların, yazıncıların Zeynep Cemali'yi okuyup okumadığını sormuştum... Onun, tüm Türkiye'de yüzlerce kişi arasında gezindirdiği öyküleriyle romanları, derinlikli bir okuma tadı yayıyor oysa...

Bu çerçevede 7'den 70'e denilen türden hemen herkesin okuyabileceği öyküler, romanlar bunlar... Özellikle anne babalara Cemali'nin kitaplarını, çocuklarıyla birlikte okumalarını önermek isterim. Kitaplardaki kimi yazınsal, yaşamsal değerleri birlikte üretebilmeleri, bundan kendilerince yaşam payları çıkarabilmeleri için...

Üstelik çok geniş yaş yelpazesi, çok canlı kılınmış öykü evrenleri yansıtıyor onun verimleri. Cemali'nin her yaştan okurla buluşup her düzlemde bütünleşebilmesinin gizlerini de burada aramak gerekiyor yanılmıyorsa...

Yazıncılarımıza, yazınsal eleştiriyle ilgilenenlere de şunu söylemiş olayım... Tüm yazınsal birikimini yaşamının ancak son on yılına, ama doyurucu nitelikte, derinlikte yerleşirmeyi başarmış bu yazarımızla ilgilenmeyi değilse de onu okumayı düşünmez misiniz acaba?

Kendi payıma her yazarın, yapıtlarıyla en az bir kez değerlendirilmesi gerektiği kanısı taşıdığımı vurgularım öteden beri. Bu, onun için de geçerli. Zeynep Cemali'yi, ölümünün birinci yılında anarken yazarın çocuklarla gençlerle kurduğu derin, köklü ilişkileneş biçiminin öteki çocuk gençlik yazını verimleyicilerimiz için de bir ölçüt bağlamında alınabileceğini söyleyeyim.

Yazınımıza katılan dar zamanların konuklarından biri gibi girdi belki usulca Zeynep Cemali ama oncak zamana sığdırdığı sekiz kitabı, onun kısa süren yaşamını yazın dünyamızda uzatacağı herhalde...

Diderot'dan mülhem denir ya hani; yaşam kısa, sanat uzun... ■